

ОСНОВНО УЧИЛИЩЕ „ДИМИТЪР БЛАГОЕВ”
5000 гр. Велико Търново, ул. “Христо Смирненски” №1А
ДИРЕКТОР: +359 879607915 , КАНЦЕЛАРИЯ: +359 062/ 62 14 76;
e-mail: info-300104@edu.mon.bg; <http://www.ou-blagoev.com>

УТВЪРЖДАВАМ:
НАДЯ ВЛАДИМИРОВА ГЕОРГИЕВА
ДИРЕКТОР

**МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА И
НАСИЛИЕТО МЕЖДУ**

УЧЕНИЦИТЕ

В ОСНОВНО УЧИЛИЩЕ

„ДИМИТЪР БЛАГОЕВ“ ГР. ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Разработен съгласно Заповед № РД09-5906/28.12.2017 г. на министъра на образованието и
науката.

Настоящия механизъм е приет на заседание на ПС с Протокол
№.....

I. ИЗМЕРЕНИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА В СИСТЕМАТА НА ПРЕДУЧИЛИЩНОТО И УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Насилието между учениците в училище обхваща широк спектър от прояви.

В България в официална употреба е дефиницията на понятието „насилие”, дадена в параграф 1, т. 1-5 от допълнителните **разпоредби** на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето:

„**Насилие**” над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

„**Физическо насилие**” е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето.

„**Психическо насилие**” са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

„**Сексуално насилие**” е използването на дете за сексуално задоволяване. Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на Световна здравна организация е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото”.

„**Пренебрегване**” е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Насилието може да бъде от възрастен към дете, между деца и от дете към възрастен.

Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Но не всеки акт на насилие е тормоз. Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни. Професор д-р Дан Олвеус определя тормоза като „повтарящи се във времето негативни действия от страна на един или повече ученици, когато някой умишлено причинява или опитва да причини травма или дискомфорт на друго дете чрез физически контакт, чрез думи или по друг начин.”

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е много сериозно, оставащо травматични еледи действие, защото тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си, без външна намеса.

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики:

- злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
- извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира; □ повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на насилие.

Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат описани като:

Физически тормоз- блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

Психически тормоз- подмятане, подиграване, закачане, обиди, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на личните вещи, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене; словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Когато е в група - под формата на изолиране, игнориране, изключване от групови дейности, избягване, одумване и разпространение на зловни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз.

Сексуален тормоз- всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и поспециално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унижителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилие.

Кибернасилие и Кибертормоз - насилие и тормоз, които се осъществяват в дигитална среда чрез дигитални устройства. Включват създаване и разпространение на обидни, заплашителни и подигравателни визуални материали, снимки и текстови съобщения, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на дете с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис без негово съгласие, кражба на самоличност/профили. обиди, разпространение на слухове в социалните мрежи и др. Ако детето е въввлечено в рискова ситуация онлайн, това винаги има отражения в реалния му живот. Преживяванията на детето могат да бъдат и по - унижителни за него, тъй като кибертормозът не винаги може да бъде прекратен веднага и често е достояние на широк кръг от хора.

Разлики между тормоз и закачки или игра между учениците

По – голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои и от самите деца. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията на взаимодействие между учениците. Важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а по – скоро за игра. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното е ориентир за преценка на дадена ситуация:

- Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите или позициите и никое от тях няма видимо доминиращо поведение, а околните не им обръщат особено внимание, то най – вероятно става дума за игра.
- Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най – вероятно става дума за тормоз.
- Ако ученикът не се чувства добре от закачките, тогава поведението може да е тормоз.
- Ако ученикът, към когото са отправени шеги, поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става въпрос за тормоз.
- Ако ученикът, който дразни, продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз.
- Ако дразненето е за нещо, което ученикът не може да промени /височина, носене на очила, тегло, способност за четене, спортни постижения и др./, тогава може да е тормоз.
- Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окуражават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз.
- Ако едно дете е по – силно или по – популярно, по – голямо на възраст или по – доминиращо, това може да е тормоз.

Ако се касае просто за приятелска игра, учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават и да не се наранят. Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като тормоз е необходимо да се предприемат съответните стъпки описани в механизма. **Признаци, по които може да се разпознаят насилието и тормозът.**

Разпознаването включва следните физически и поведенчески признаци:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително и синини, постоянни или чести червени петна, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително еднорични отговори;
- безпокойство и крайности в поведението – от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си – децата смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на детето и липса на съпротива към грубо отношение;
- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболия, отпадналост, занижен учебен успех и чести отсъствия от училище;
- чести отсъствия от определени учебни часове;
- детето може да стане затворено и изолирано, да не желая да общува с връстниците си; - агресивно поведение и /или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;
- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото за развитието на детето;
- бягане и криене, включително зачестили отсъствия от училище, загуба на доверие, не участие в общи училищни занимания, ниска самооценка;
- употреба на алкохол, медикаменти, занемаряване / външен вид, хигиена/;
- психосоматични симптоми като болка в стомаха, главоболие, гадене и др., оплаква се, че сънува кошмари и сънят му е нарушен;
- наблюдават се промени в навиците или в използването на интернет и социални мрежи;

Според чл. 7 ал. 1 и ал. 2 от Закона за закрила на детето всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

II. УЧИЛИЩНА ПОЛИТИКА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ

Принципи, ценности, философия

В училището са разработени и се прилагат цялостни политики за:

- подкрепа за личностно развитие на детето и ученика;
- изграждане на позитивен организационен климат; □ утвърждаване на позитивна дисциплина; □ развитие на училищната общност.

Превенцията и интервенцията на насилието и тормоза в системата на предучилищното и училищното образование са неизменна част от тези политики.

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза се основава на споделени ценности, философия, норми, правила и традиции за участие и взаимодействие на директора, педагогически и непедагогическия персонал, родителите, децата и учениците в изграждането на сигурна среда. **Основни цели на политиката за превенция и интервенция на насилието са:**

- Да създаде позитивна култура и климат в училището;
- Да повиши осведомеността на всички участници в процеса на предучилищното и училищното образование, че насилието е неприемливо поведение;

- Да разработи система за превенция, която създава условия за превантивна работа с групата/класа и включва децата в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознаят с различните форми на насилие и тормоз, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развиват чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, кое поведение е приемливо и кое - не, как да се реагира на неприемливо поведение, др.
- Да създаде система за интервенция като разработи или разясни съществуващи правила и процедури във връзка с всяка една проява на насилие и тормоз, вкл. по отношение на идентифициране и сигнализиране;
- Да създаде система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въвлечените в ситуацията на насилие и тормоз;
- Да развие устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с други, външни за училището организации или институции, изграждане на ефективна система за дежурства и др.
- Да създава механизми за проследяване на ефективността от дейностите по превенция и интервенция.

Политиката за сигурна образователна среда се базира на следните специфични принципи:

- Позитивна култура и климат, които:
 - приемат различието и разнообразието и се базират на принципите на приобщаващото образование;
 - дават възможност за развитие на сигурна среда, в която децата открито споделят и обсъждат теми, свързани с насилието;
 - насърчават взаимоотношения на уважение сред цялата общност.
- Ефективно лидерство;
- Прилагането на цялостен институционален подход;
- Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците;
- Подкрепа и мотивиране на децата и служителите, в т.ч. информиране, обучение, консултиране, супервизия и изграждане на капацитет за справяне с насилието;
- Въвеждане на образователни стратегии и дейности за превенция (вкл. мерки по информиране), които:
 - развиват емпатия и уважение сред децата;
 - ясно адресират агресивно поведение;
 - изграждат нулева толерантност към всички форми на насилие.
- Системност и регулярност при вписване, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз;
- Координация и последователни усилия от страна на училището за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за изграждане на по-сигурна среда;
- Партньорство с родителите;
- Непрекъснатата оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

Целта е успешно да се намалят тези фактори, които са свързани със средата в училището и които допринасят за проявата на насилие и агресивни модели на поведение.

За сигурна образователна среда и нулева толерантност към насилие и тормоз са необходими:

- системни усилия за възпитаване у децата на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията;
- подобряване на физическата среда, която не съдържа предпоставка за изява на агресивното поведение и в същото време създава условия за формирането на групата/ класа като общност;
- работа с нагласите към ученето, които намаляват съревнователния елемент между децата за сметка на екипната работа и споделяне на проблеми в общността на групата/ класа, както и проектна-базирано обучение, включително и изнесени дейности, които дават отлични резултати в тази посока;
- последователни стъпки за разбиране на последиците от насилието и тормоза и мерки за подкрепа на децата за справяне с неприемливото поведение, които не наблягат на наказанието.

Превенцията на насилието и тормоза включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и/или елиминирание на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превенцията поставя приоритет върху дейности на равнище група/ клас, например създаване на правила на отношения в групата/ класа, морално възстановяване на щета, тематични дискусии, регулярно провеждани в часа на класа или по друго време. Дискусиите са възможност в групата/ класа да се поставят за обсъждане въпроси, които вълнуват или смущават децата, като по този начин се създава пространство за мислене и отработване на агресията чрез говорене, разиграване на ситуации, тяхното обсъждане и съответно осмисляне и развиване на нови умения и модели за ненасилствени отношения и поведение.

Интервенциите включват отговора на институцията при възникнали ситуации на насилие и тормоз. Това са последователни действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на насилие, тормоз и криза и се реализират като отчитат индивидуалните потребности на всяко дете, въввлечено пряко или косвено в ситуацията, като се прилага принципът на най-добрия интерес на детето.

Система от мерки за реализиране на сигурна образователна среда

Създаване на координационен съвет със заповед на директора, с ясни функции и делегирани отговорности. Координационният съвет отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с насилието и тормоза и е в състав:

Председател: Чавдар Бонев- ЗДУД

Членове: Силвия Караиванова – училищен психолог, Таня Мишева — учител прогимназиален етап, Розалина Петрова — учител прогимназиален етап, Мариета Алексиева учител ЦДО, Мира Галова – родител, ученик / председател на Училищния ученически съвет /

Оценка на ситуацията в училище /наличие на тормоз, честота/.

- Изготвяне на план за превенция и интервенция на насилието и тормоза в училище.
- Планиране/ актуализиране на дейности по превенция.

Дейности по превенция на равнище училище

- Създаване/ актуализиране на етичен кодекс на училищната общност съгласно ЗПУО.

- Създаване на единни училищни правила, които са част от Правилника за дейността на училището:
- Изработване на правила на поведение и ценности от всеки клас
- Обобщаване на правилата на ниво училище и вписване в Правилника за дейността на училището.
- Внасяне на промени в Правилника за дейността на училището при необходимост. • Запознаване на цялата училищна общност с определението, проявлението и последиците от насилието и тормоза.
- Подобряване на системата от дежурства с оглед недопускане на насилие и тормоз. • Повишаване квалификацията на педагогическия персонал за работа с програмите, включително реализиране на специализирани обучения на педагогическия и непедагогическия състав за превенция и справяне с насилието и тормоза.
- **Дейностите за превенция на ниво клас/ група включват:**
- Създаване на правила за поведение на групата/ класа
- Обучителни дейности и работа с класа/ групата на учителят/ класният ръководител, като се използват възможностите на учебната програма, вкл. теми от глобалното, гражданското, екологичното, здравното, интеркултурното образование, часа на класа, различни извънкласни и извънучилищни дейности. Основна цел е създаване на пространство, в което се говори открито за насилието и тормоза и се работи за формирането у децата на нагласи и социални умения за здравословно и ненасилствено общуване, емпатия, толерантност и уважение към различията, решаване на конфликти и др.

Основните теми:

1. Правата на децата и отговорностите, които те създават по отношение на околните.
2. Ценностите - какво са, какви могат да бъдат, как се проявяват в поведението, как се прилагат в ежедневието?
3. Какво представляват насилието и тормозът, разпознаваме ли ги, как можем и на кого да съобщаваме за случаи на насилие и тормоз?
4. Какви са преживяванията на извършителя, последователите, потърпевшия и наблюдателите?
5. Как се чувстваме, когато видим прояви на насилие и тормоз и какво правим ? Какво можем да направим?
6. Провеждане на тематични родителски срещи.

Дейности по интервенция

- Дейностите по интервенция на **ниво училище** включват:
- Класифициране на нивото на насилие или тормоз според утвърдена класификация, описани подробно в Приложение № 1;
- Водене на дневник със случаи и процедури за управление на информацията.

В него се документират единствено ситуацияите, съответстващи на второ и трето ниво според приетата класификация.(Приложение 1), при които е необходима и намесата на координационния съвет. В Дневника със случаи се описва следната информация: дата, група/клас, участници, вид насилие и ниво, какво е предприето като действие, подпис на служителя.

- На базата на вписаните ситуации, координационният съвет извършва анализ и оценка на риска от продължаване на насилието и тормоза.
- Координационният съвет дава становище и насочва ученикът към допълнителна подкрепа за личностно развитие на дете в риск.

Дневникът се съхранява при УЧИЛИЩНИЯ ПСИХОЛОГ.

- Инициране на работа по случай, включително насочване на случая към други служби.

При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция „Социално подпомагане” (Отдел „Закрила на детето”- ОЗД) и/или полицията. Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция (Приложение 3: Кой, кога и къде може да подава сигнал за дете в риск).

Индивидуалната работа по случай с дете се осъществява интегрирано от мултидисциплинарен екип. При становище от координационния съвет в училището за инициране на работа по случай, педагогическия психологът следва да иницира работа по случай с детето в училището.

Всеки служител в училището е длъжен при установяване на случай на насилие и тормоз незабавно да уведоми директора на училището.

Дейности по интервенция на ниво група/ клас - отнасят се до всички ситуации на насилие и тормоз според приетата класификация (Приложение 1) и включват:

- Обсъждане между децата/ учениците и учителя на групата/ класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем, влиянието върху всички участници и свидетели, последствията, както и възможните решения.
- Съвместни действия между класен ръководител или учител и психолог и включване на външни специалисти. При нужда - организиране на допълнителни занятия с цялата група/клас с подкрепата на психолога или педагогическия съветник.
- Използване на посредник при разрешаване на конфликта.
- Провеждане на тематична родителска среща.

Работа с родители

Включването на родителите е важна част от реализирането на цялостната политика и важно условие за нейната ефективност. Съгласно училищните политики родителите се привличат като партньори в дейностите по превенция и интервенция.

Партньорството с родителите за съдействие при превенция на насилието може да се осъществява чрез:

- Провеждане на тематична родителска среща да запознаване на родителите с цялостната училищна политика, с основните моменти в механизма.
- Покана към родители, които да направят видима връзката между образованието и приложението му в живота като представят своите професии, хобита, интереси..

Идентифициране и взаимодействие с родители:

- специалисти от областта на помагащите професии (психолози, социални работници, медиатори, лекари) или други професии, които могат да бъдат полезни и с чиято помощ могат да се реализират училищни инициативи;
- изявили желание да бъдат посредници между училището и родителите или други организации и институции.

Партньорството с родителите в случаи на интервенция:

- задължително уведомяване на родителите на участващите в ситуацията на насилие или тормоз деца, както и за предприетите от училището действия за разрешаване на ситуацията.
- при необходимост се информират останалите родители от групата/ класа за ситуацията и предприетите действия с цел изясняване на неизвестните и сваляне на напрежението;
- срещата приключва с конкретни договорености - кой какво може да предприеме и какво се очаква като резултат. По преценка, учителят насочва родителите за консултация с училищния психолог, или с други специалисти при необходимост.

Насоки за работа с родители, когато не съдействат:

- в случай на отказ за съдействие от родител, учителят насочва случая към координационния съвет.

Дейности на ниво общност

Координационният съвет за противодействие на тормоза и насилието, съгласувано с директора на училището осигурява реални партньорства с външни за училището организации, служби и специалисти:

- Дирекция "Социално подпомагане" - Отдел „Закрила на детето“;
- Местната комисия за БППМН; □ Детска педагогическа стая;
- други.

Ресурсна обезпеченост

Ръководството на училището е необходимо да осигурява:

- ежегоден обучение на служителите по теми, свързани с насилието и тормоза;
- предоставяне на информация, материали по темата за насилието и тормоза в училището, информация за наличните ресурси в общността и други.

III. НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ ПРИ УСТАНОВЕНИ УЧИЛИЩНО НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ

По-голямата част от ситуацията на насилие и тормоз могат да бъдат овладяни от *учителите*, а някои и от *самите деца и ученици*. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. Важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за насилие и тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между учениците. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на учениците, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват.

Ако се касае просто за „приятелска игра“ *учителят може да се намеси, за да предупреди децата да внимават да не се наранят.*

Ако обаче наблюдаваното поведение може да бъде определено като насилие и тормоз е необходимо да се предприемат следните действия.

1. Прекратяване на ситуация на тормоз.

- ✓ В случай на физически тормоз учениците трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно;
- ✓ Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията;
- ✓ Важно е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение.

*Когато става въпрос за **първа проява**, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи „подходът за възстановяване на щетата“. Той се прилага от класният ръководител или психолога.*

- Учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, показва ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че хората правят грешки, които следва да бъдат поправени, без да се налагат санкции;
- Ключов момент във възстановяването на щетата е, че класният ръководител разговаря с ученика, а ученикът сам избира и решава как ще поправи грешката си. С това негово решение трябва да се съгласи и потърпевшият от тормоза ученик;
- Класният ръководител изслушва ученика, упражнил тормоза в отсъствието на потърпевшия ученик;
- След изясняване на ситуацията и постигане на договорка, класният ръководител за определен период от време проследява поведението на учениците и дава обратна връзка;
- Класният ръководител може да потърси съдействие и от другите учители и от психолога, който също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава ученика във взаимоотношенията му с другите ученици и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост.

2. Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока.. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети.

Подходът за възстановяване на щетата изисква време и по-задълбочен разговор с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от учителя/ класния ръководител, психолога. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан:

- първа стъпка учителят/ класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;
- ключов момент във възстановяването на щетата е, че учителят/ класният ръководител разговаря с детето, а детето само предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и детето, което е потърпевш от насилието. Този процес се медира от ангажирания в случая учител/ класен ръководител и/или психолога;
- след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, учителят/ класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Психологът също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприеме при необходимост;

3. Действия при инцидент, криза или при повторна ситуация на насилие или тормоз

- При инциденти и кризи се работи в групов формат (цяла група/ клас), като кризисната интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки - затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и в което да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка.

Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от психолога.

- Работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение.
- Важно е учителят/ класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая).
- С потърпевшото дете се работи индивидуално.
- Важно е да се предложи на детето подкрепа да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени.
- Важно е да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;
- Необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;
- Детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори.
- Не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Това може да се случи на по-късен етап.
- При създаване на необходимите условия и от обучени специалисти може да се реализира медиация с цел възстановяване на емоционалната и моралната щета и взаимовръзките между децата.
- Необходимо е да се наблюдава детето в следващите дни, за да се уверим как се чувства и при необходимост отново да се разговаря с него.
- Необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз.
- Не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата на институцията
- валидират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на институцията. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи отново.
- насърчават се отговори на насилието е думи, търсене на помощ и съобщаване за случая
- при преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността

Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа се осъществява от психолога на училището. Дава се пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми (центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др).

5. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията

Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие и се оказва се помощ, в случай че има пострадал/ пострадали.

Детето се отделя временно до успокояването му, осъществява се психологическо консултиране/ кризисна интервенция.

Уведомяват се родителите. Детето разговаря с психолог за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. Психологът дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последствията от педагогическия съвет. В училището се провежда заседание на педагогическия съвет за вземане на решение за последващи действия.

6. Действия при насилие на възрастен срещу дете/ ученик

Попада се сигнал към ОЗД и/ или полицията и се следват стъпките по Координационния механизъм за дете в риск.

С пострадалото дете разговаря психолог, който прави оценка и изготвя план за работа с детето.

1. **Кога** се подава сигнал за дете в риск?

Съгласно Закона за закрила на детето (чл. 7, ал.1) „Лице, на което стане известно, че дете се нуждае от закрила, е длъжно незабавно да уведоми дирекция „Социално подпомагане”, Държавната агенция за закрила на детето или Министерството на вътрешните работи.

Съгласно ал. 2 „Същото задължение има и всяко лице, на което това е станало известно във връзка с упражняваната от него професия или дейност, дори и ако то е обвързано с професионална тайна”.

2. **Кой** подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

При идентифициране на случаи на насилие и тормоз на деца/ученици в училището, директорът на институцията следва да бъде незабавно уведомен. От страна на институцията сигналът се подава от директора.

Съгласно Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето (чл. 10, ал. 5) в случаите, отнасящи се до насилие над дете, се разглеждат и анонимни сигнали.

В случай на подозрение за ситуация на тормоз, всеки служител в институцията може да проведе консултация, като се свърже с Националната телефонна линия за деца и разговаря с консултант на телефон: 116 111, а в ситуации на кибернасилие и кибертормоз - с Националния център за безопасен интернет на телефон: 124 123 или чрез сайта: www.safenet.bg.

3. **Къде** може да се подава сигнал за дете в риск от насилие и тормоз?

- **На Национална телефонна линия за деца 116 111** към Държавната агенция за закрила на детето /напълно безплатна за обаждащите се/. На телефон 116 111 се предоставя консултиране, информиране и помощ по всякакви въпроси и проблеми, свързани с деца.
- **Към Националния център за безопасен интернет** - анонимни консултации в случаи, касаещи насилие и тормоз в интернет (кибернасилие и кибертормоз)
 - на телефон: 124 123, - имейл: helpline@online.bg
 - чат в сайта: www.safenet.bg.
- **На Националния телефон за спешни повиквания 112.**

IV. УЧИЛИЩНА СИСТЕМА ЗА НАСОЧВАНЕ КЪМ ДРУГИ СЛУЖБИ

1. **Регистриране на ситуации на тормоз и насилие.**

✓ Създава се Дневник със случаи и процедури за управление на информацията.

В него се документират единствено ситуацияите, съответстващи на второ и трето ниво според приетата класификация, при които е необходима и намесата на координационния съвет. В Дневника със случаи се описва следната информация: дата, група/клас, участници, вид насилие и ниво, какво е предприето като действие, подпис на служителя.

- ✓ Дневникът се съхранява в кабинета на психолога
- ✓ Всеки служител в училището е длъжен при установяване на случай на насилие и тормоз незабавно да уведоми директора на институцията.

2. Насочване към други служби.

При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция „Социално подпомагане” (Отдел „Закрила на детето”- ОЗД) и/ или полицията. Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, в който се включва представител на институцията (учител на групата/ класен ръководител, училищен психолог. Индивидуалната работа по случай с дете се осъществява интегрирано от мултидисциплинарен екип. При становище от координационния съвет в училището за инициране на работа по случай или ако не се свика Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, психологът следва да иницира работа по случай с детето в училището.